

LEVELEK A MAGYAR UNITÁRIUSOKTÓL DR. MARTINEAU JAKAB-
HOZ NYUGALOMBA LÉPÉSE ALKALMÁBÓL S AZ Ő VÁLASZAI
AZOKRA.

Dr. Martineau Jakab, az angol unitáriusok londoni theol. akade-
miájának nagyhirű igazgatója, f. évi jun. 24-én nyugalomba vonulván,
ez alkalomból az intézet választmánya s volt tanítványai ünnepélyt ren-
deztek, melyre a magyar unitáriusok Egyházi K. Tanácsa és volt ma-
gyar tanítványai is küldöttek leveleket. Közöljük az azokra adott érde-
kes válaszokkal együtt:

Az Egyházi Képv. Tanács levele. *

Tisztelendő Dr. Martineau Jakab tanár urnak.

*Manchester New College
London.*

Kedves Uram!

Tudomásunkra jutván, hogy Ön Isten jóvoltából betöltött 80 év és huzamos tanárkodása után a f. évben a Manchester New College-től megválik és nyugalomba lép, nem mulaszthatjuk el a magunk részéről is életének e pillanatában őszinte tisztelettel üdvözölni.

A hosszú életet küzönségesen Isten áldásának tartjuk, de csak az Önhöz hasonló egyének teszik azt igazán becsessé, a kik az évek szá-
mával a tudomány, az ismeretek, általában a szellem birodalmába ben-
nebb meg bennebb hatolva, egyszersmind az emberiség látkörét is mesz-
sze kiszélesbitik s világot vetnek addig elrejtett helyekre, ösvényt ver-
nek addig járatlan vidékeken.

Önnek sok évi tanárkodása ily szép, ily hasznos, ily sikeres mun-
kálkodásban telt el. Legyen hála érte a gondviselésnek, mely Önt ez
időn át testi és szellemi erőinek teljes birtokában megtartotta s törek-
véseiben és fáradozásaiban, az elért eredményekben gazdagon megju-
talmazta.

Ön nem csak saját hazájában, hanem egész Európában és Ameri-
kában is nevének tiszteletet szerzett s műveiben is halhatatlanná tette
magát.

És Ön nemcsak a nagy, hanem a kicsiny dolgolgokban is kivá-
lónan érvényesítette fényes tehetségeit.

A mi minket, magyar unitáriusokat Ön iránt kétszeres hálára és tiszteletre indít, az azon nemes rokonszenv, melyet irántunk és ügyünk s legközelebről a Manchester New Collegeban tanuló ifjaink iránt minden időben tanusított.

Fogadja ezekért ismételt hálánk és elismerésünk őszinte nyilvánítását.

Tudjuk, hogy a tanári működéstől való visszalépésére se a szellemi munkálkodásban való kifáradása indította, mert az Önhöz hasonló szellemek e téren soha pihenőt nem tartanak, hanem megválnak amattól, hogy összes erejét és idejét irodalmi munkálkodásra fordíthassa s bevégezhesse nagyobb szabásu műveit, melyeknek egyes darabjai megannyi emlékoszlopként állanak a bölcsészeti és vallási tudomány mezején.

Adjon Isten Önnek ehhez időt, erőt és egészséget. Minket pedig és egyházunkat tartson meg továbbra is nagyrabecsült rokonszenvében és barátságában, a kik Önhöz változhatatlan tisztelettel maradunk.

A magyar unitáriusok Consistoriumának Kolozsvártt, 1885. jun. 14-én tartott gyűléséből

testvérei a Krisztusban
Ferencz József,
 unitárius püspök,
Kovácsi Antal,
 közíg. jegyző.

*Főtisztelendő Ferencz József püspök urnak s a magyar unitáriusok
 E. K. Tanácsának!*

Főtiszt. püspök ur és Kedves atyánkfiai!

Önöknek testvéri szeretettől áthatott levelét június 10-ikéről keltezve, június 24-én a Manchester New College alumnus tanulóinak inepélye alkalmával vettem, s azt Ierson Henrik titkár ur a Steinthal Alfréd elnöksége alatt összejött népes gyülekezet előtt fel is olvasta. Nagy figyelemmel hallgatta mindenki s az ünnepélyen rokonszenvesebb érdekeltséget semmi sem keltett annak megindító kifejezéseinél.

Ha ilyen volt a hangulata a gyűlésnek, mely személyileg nem volt érdekelve, mennyivel inkább megkellett nekem hatva lennem, a kihez az önök szívélyes és áldást kérő szavai intézve voltak! Köszönöm önöknek teljes szívem melegeivel, melyet még az öregség nem hűtött le, és egy olyan ember meglepetésével, a ki nem érdemelt ki ilyen elismerést az önök részéről.

Az igaz, hogy ifju korom óta az önök tiszteletreméltó egyházának történelme a regényesség teljes érdekeltségével vonzott engemet s mint a szabadság s bátor lelkiismeret ragyogó példányképe fentartva és összeolvadva az isteni szeretetben hatott reám. De a mig bámulatomat így Europa keleti részébe irányoztam, aligha álmodtam arról, hogy arra felé irányzott tekintetem, valaha viszonzva lesz, és hogy önök felkeressék és megtalálják azt a mélázó szemet, mely az önök multján andalgott s jelen életök felett örködött.

Éz a hallgatag viszony azonban több éven át nyílt érintkezéssé vált a Manchester New Collegeban levő kitünő ifju emberek sora által, kiket gondjainkra biztak, hogy theologiai tanulmányaikat tovább folytassák. És ama kedves emlékek által, miket ők magokkal visznek, rendre egy élő barátság lánczolata keletkezett, s így visszatérő utasaiktól önök egy néhány olyan angol nevet hallottak, melyek talán különben soha se jutottak volna a tengeren keresztül az önök füleihez. Az önök megtisztelő figyelme és rokonszenve ilyen szempontból egy uj áldás az én hajlott koromra, és kötelességeim körének kiterjedésével, nagyobb hűségre kötelez engem.

Az a munkakör, melytől megválok, a legjobb kezekbe van letéve, s legjobban fog betöltetni. E szerént aggodalom nélkül válok meg a reám nézve már terhes állástól, és ama lehetőségekhez fordulok, melyeknek bevégezése még az én kezeimre vár. Hogy e munkák kicsinyek és végsők lesznek, az engem nem szomorít el. A nagy mester szolgálatában a legcsekélyebb munka is ép olyan szent mint a többi s imádság és szeretet által el lehet végezni. Az a gondolat, kedves távoli barátaim, hogy önök utolsó lépéseimet rokonszenvvel és szeretettel kísérik, meg fogják világitani az árnyakat, a melyek engem körül vesznek.

Itt ebben az előkészületi életben mi egymást, mint minden szellemi és isteni dolgot, csak homályosan tükröződve látjuk; de nem sokára színről-szinre. Addig pedig az Isteni Igazság, melyet csak részben ismerünk és a Krisztus munkája, melyet szolgálni óhajtunk, gyarapodjék az önök kezeiben, mig az a mi tökéletes, elérkezik és mi is megismerjük, valamint minket is megismernek.

Teljes tisztelettel levén, kedves és tisztelt atyámfiai a Krisztusban önöknek hálás és szerető hitrokonuk.

The Polchar, Aviemore,
Skóczia, 1885, julius 12.

Martineau Jakab.

Volt tanítványai levele.*Tisztelendő Dr. Martineau Jakab tanár urnak**Manchester New College,
London.*

Értesültünk, hogy Ön ennek az akadémiai évnék a végén vissza fog vonulni a Manchester New College-ban elfoglalt tanári állomásáról. Az intézet, mely tanuja leend az ön tanári működése megszűnésének, melylyel a bölcselmi tanszékre annyi fényt árasztott, kétségtelenül meg fogja hozni az illő elismerés adóját. Honfitársai hálás érzelmekkel lesznek bizonyára Ön iránt eltelve, midőn tanársága idejére visszatekintenek, s elragadtatással fogják bámulni a bölcselmi nevelés terén kifejtett nagyszerű munkásságát. Mi, egy távoli ország fiai Európa keleti részén, mi sem maradhatunk el az ünnepélytől, melyen régibb és újabb tanítványok egyesülnek hálájuk kifejezésében, mert nekünk is szerencsénk volt hallani az Ön édes hangját s az igazságról való átható nyilatkozatait.

S mert halottuk Önt, nekünk is beszélnünk kell.

Nagy kiváltságnak tartjuk, hogy szerencsések lehettünk mi is az Ön lábainál ülni és lelkesítő előadásaira figyelni. Emlékezetünk most is gyakran visszahív az értelmi gyönyör amaz óráihoz, midőn Ön geniusa szárnyaira véve elszállt velünk a régi Athen Akademiájába és kitért a valódi világításban a görög idealismus csodálatos világát, vagy a midőn Hágában kikötve elvezetett a helyhez, hol a legszentebb életü bölcselő élt, s felfejtette az ő immanens bölcselme mélységes eszméit a Végetlen Értelmről; vagy a midőn látásunkat a bölcselmi gondolkozás más csillagaira irányítva biztos kezekkel vezérlett ama magaslatok felé, melyekre hatalmas szellemük a gondolat világában felemelkedett; vagy végre midőn az Intuitiv bölcselő kikötőjébe hazaszállítva annak eszméiben megnyugvást szerzett lelkünknek.

De nemcsak a gondolkozóról emlékezünk, nemcsak az írótól, ki remek styljével bámulatra ragadott. Becsülni és tisztelni tanultuk Önben az embert és a barátot is. Az imák, melyeket reggeli öszszejeveteleinken ihlett ajkakkal mondott, azt a benyomást tették reánk, hogy ime ez Isten embere szemeink előtt; a szívélyes társadalmi érintkezés, melyben örömeinkre többször részesített, magas jellemébe, tiszta lelkébe, igaz szívébe engedett bepillantani; a gyűléseken tartott elragadó beszédei szabad szellemükkel gyönyörködtettek, s jól esett lelkünknek a meleg rokonszenv, melyet Ön reánk és más távoli nemzetek fiaira nemes keblüleg kiterjesztett. Mindig szerencsénknek fogjuk számítani, hogy az Ön

közelében lehettünk s kitünő értelmi és erkölcsi tulajdonságait ismerni tanulhattuk.

Ez a mi emlékezetünk Önről akadémiai éveinkből.

Azóta már haladt az idő felettünk, — de biztosíthatjuk, hogy Önről való emlékezetünk nem szállt tova az idővel. Sőt a mint éveink gyarapszanak, annál inkább tudjuk bécsülni munkái benső értékét és öszhangzatos szép jellemét. Látjuk, hogy Ön nemcsak tanárunk volt, hanem mesterünk is. Tanítása nem veszi hatását; eszméi több és több világosságot vetnek az emberi élet nagy problémáira. Mesterünk volt Ön nekünk, irányadónk és fog is lenni.

Hódolattal, hálával és köszönettel adózunk Önnek. S fogadja el kérjük, mit volt magyar tanítványai szívből ajánlanak. Ön most nyugalomba lép. Vajha Isten még számos éveket adna Önnek, hogy a magánélet csendjében elvégezhetné mindazt a feladatot, melyet elvégezni kíván, javára és örömére tanítványainak és ama hitfelekezetnek, a melyhez tartozik, s a melynek ékessége.

Maradunk mély tisztelettel

hálás tanítványai:

Benczédi Gergely,

a természettan és vegytan tanára
Kolozsvárt.

Kovács János,

a történelem és angolnyelv tanára s
gymnasiumi igazgató Kolozsvárt.

Derzsi Károly,

lelkész Budapesten.

Péterfi Dénes,

lelkész és a bölcelem tanára
Kolozsvárt.

Boros György,

a biblia magyarázat, hittan és
hébernyelv tanára Kolozsvárt.

Varga Dénes,

latin és görögnyelv tanára Tordán.

Gál Miklós,

lelkész Toroczkón.

A magyar unitárius egyház Manchester New College-ben tanult tanárainak és lelkészeinek.

Kedves barátaim, volt tanítványaim!

Hogyha mindazokat a nemes dolgokat magamnak tulajdonítanám, melyeket önök hisznek és mondanak felőlem, valóban nem lennék méltó nemes rokonszenvedőkre, önmagamat ismerném félre. S mégis azok, habár inkább megaláznak, mint elbizakodottá tesznek, nekem valóságos öröm, mint tiszta és szerető szívek lelkesedésének kifolyása. S köszönöm is önöknek, hogy így ujitották fel szerető emlékezetemet önökről egyen-egyen és összesen. Az Isten kegyelme s agg korom józan mérséklete nem fogják engedni, hogy megható dicséretük elbizakodottá tegyen. Önök reám néhány év és néhány ország távolságán keresztül néznek:

és minthogy az idő és távolság az élet nagy eszményítői, önök oly képet látnak, a milyenek inkább kellene hogy legyenek s nem mint a minő vagyok; én mindig közel levén magamhoz, ismerem szegénységemet s nem látom a képet oly ragyagónak.

Mindazonáltal hálát adhatok Istennek, hogyha bármily mértékben elésegithettem a bölselem céljai és módszerei iránt érdeklődésüket, és azt a hitet, hogy annak főbb problemái az emberi szellemnek nem csupán csalfa látványa. Az iskolák minden más tanaival szemben én azt az állást foglaltam el, hogy részrehajlatlanul közöltem azokat, hogy így állást nyerhessenek végleges kritikai ítéletre. De egy feltételt kötelességemnek ismertem bizonyítani és pedig minden kétséget kizárólag, azt t. i., hogy az igazság megtalálható, és hogy az emberi léleknek látományért való ösztönszerű imája nem az egyedüli sugár az örökös sötétségben. Az értelem maga illusio lenne, hogy ha az igazságot kereső tehetség nem lenne a tanulás tehetségének mértéke és záloga, és hogyha az ész katechismusában kérdés felelet nélkül állana. A theorista, ki az igazság felől kétségessedik, nem kevésbé ellenmondásban van önmagával, mint az a hazafi, kinek a köztársaság felől van kétsége.

E hit, mely minden okoskodást megelőz, s melyet semmiféle okoskodás sem gyengíthet meg, feltétele minden értelmi és erkölcsi lelkesevésnek. És azokat a rendszereket, melyek abból eredtek, úgy találtuk, hogy minden különbözőségük mellett is vizsgálhatók, gyakran mély rokonszenvvel, és sohasem a nélkül, hogy gondolkozásunk láthatárát ne szélesítsék. Természetünknek bizonyos tartalmát, az emberi viszonyoknak némi közrehatását, a világ szépségének némely részleteit feltárták nekünk, s gazdagították értelmünket a világegyetemre nézve s Isten tökéletességét imádandóbbá tették. S nemcsak hogy emlékszem arra a gyönyörteljes csodálatra, a melylyel én, midőn önök tanítványaim voltak, a spekulatív bölselet varázshatalma alatt állottam, de ma is oly kevésbé tudok annak ellent állani, hogy iránta érzett szeretetüket teljes mértékben osztom s elfogadom rokonérzésüket mint a soha el nem muló barátság kötelékét, mindannak fáradságtalan keresésére szentelvén magunkat mint együtt-munkáló társak, a mi nemes, igaz és jó.

Mondom, „mint társak“, mert engedjék meg kedves barátaim, hogy idézzem itt ama szent szavakat: „egy ember se nevezze magát e földön mesternek“; a ki ily czímet mint tanító elfogad, saját adományai ellen tesz tanubizonyosságot. Mert a valódi tanító hivatát be nem töltötte, hogy ha nem ébresztette fel az önálló gondolkozás erőit, s nem gyujtotta fel az egyéni aspiratio tüzeit azokban, kiket kötelessége volt oktatni; annak nem annyira abban lesz megelégedése, hogy az ő meg-

győződését tanítványai elfogadják, mint inkább abban, hogy felfogásukat gyorsítsa, teremtő erejüket növelje, az igazság elhintett magvainak különböző fejlődését segítvén elé. Önök is nagyobb részt másoknak tanítói levén, igen jól tudják, hogy mennyivel nagyobb munka a tehetséget kifejteni, mint ismerettel halmozni el. Nincs élet csak a folytonos növekedésben: és a mint a régi levelek elhullanak az emberiség fájáról, minden új időszaknak a maga új hajtásaival, teljesebb levelezéssel kell gazdagítani azt és bővebb gyümölcsözéssel.

Mit adhatok még ezekhez egyebet, mint egy öreg ember áldását. Rokonszenvem mindnyájukkal. Az önök hivatai kivétel nélkül szépek és nemesek, ámbár a legmélyebb érdekü, saját személyes tapasztalatomból beszélve, azoknak a hivatása, kik a Krisztus követői az emberekhez. A Krisztus hite, szeretete, önfeláldozása, örök élete előttem a megszentelő koronája minden bölcséletnek, a titka az egyéni lélek Istennel való egységének, s reménye a büntől és bánattól való szabadulásnak. Én már pályámat csaknem megfutottam: érzem lelkem tüzének hamvadását, szárnyaim mintegy csak vergődnek sötétség és világosság között; de hogy ha, mielőtt annak utolsó szikrája kialudnék, elégséges leend arra, hogy önöknél lángot gyújtson, hogy lelkesedéstől égve haladjanak a kitűzött cél felé, szívem vágya, hő imája teljesül, habár nevem csak pillanatra érintené is a szellemi élet vizét, s aztán feledésbe tűnnék örökre.

Szívemből köszönöm meleg rokonszenvüket, s szívemből viszonzom.

Levén önöknek

Skóczia, Avimore, Rothiemurchus, Polchar 1885. jul. 14.

hü barátjuk

Martineau Jakab.

EGYHÁZI ÉLET A MAROSI UNITÁR. EGYH. KÖRBEN.

Ny.-Gálfalva, 1885 augustus hava.

(Rövid megemlékezés elhalt lelkész társainkról. — Lelkeszi választások a Maroskörben. — Az 1885. évi közgyűlésünk s annak főbb mozzanatai.)

Egyházi életünkben a jelen és mult év egyaránt emlékezésre méltó, és tanulságos eseményekben, melyek közül sorrendet követve fájdalommal bár, de mégis kénytelen vagyok a leglesujtóbbat említeni meg először:

Ugyanis két jeles és szeretett pályatársunkat rabolta el tőlünk a halál, kik közül *Sz t e n m á r t o n i K á l m á n ny.-szt.-mártoni* lelkész elhalt 1884 év október 24-én özvegyet és öt kiskoru árvát hagyva hátra, kiben egy jeles készülségű szónokot, tetterős és jellemzilárd férfit veszített el egyházunk. Ő ekkléziáját s ezzel egyházunkat hűséggel és lelkiismerettel szolgálta, szinte semmiből ekkléziája parochiális épületeit újra teremtette; nemes szivü barát, kötelességének élő szolgatárs is volt: emléke él, s élni is fog örökre.

A második halottunk: a Maroskör érdemes közügy igazgatója: *G y ö r f i S á n d o r* szt háromsági lelkész, a becsületesség és az igaz jellem megtestesült példányképe. Ő volt körünk azon veterán tagja, kinek mi fiatal lelkészek sokat köszönhetünk; mivel tadasztalatainak gazdag tárházából, sok drága kincsessel ajándékozott meg, oktatót, vezetett és tanított, önpéldájával lelkesített e pálya terheinek elhordozására, mely különösen reá nézve terhes és nyomoruságos volt, mivel lelkési és közügyigazgatói terhes kötelességei mellett 36 évig minden panasz és méltatlankodás nélkül vezette a szt.-háromsági iskolát. — Legyen könnyü a föld, mely porrézeit fedi, emléke éljen és lelkesítsen mindnyájunkat.

Ezen elhalt lelkésztársaink helyébe megválasztattak: *Szt.-mártonba*, papjelölt *Fazakas Lajos*, *Szt-Háromságra* kadácsi lelkész *Pap Sándor*, végre *ny-gálfalvi nyugalmazott lelkész Hadnagy Pál* helyére e sorok írója s az így üresedésbe maradt nyomáti ekkléziába *Pető Mózes* papságra képesített *szt-gerliczei iskola-tanító*, így még körünkben üresedésben van a *szt-gerlicei tanítói állomás*.

Körünkben még a legidősebbek sem értek egy év alatt annyi változást, szinte mindenik ekklésián átfuvamlott a változás szele, s lehet mondani nem is tanuság nélkül, mert a mig ezen változások nem fordultak elő, addig nem elég világos egyháztörvényeink szerint kevesen tudták a választások menetét. Másfelől az is bebizonyult, hogy e tekintetben egyh. törvényeinket radikálisan javítani kell.